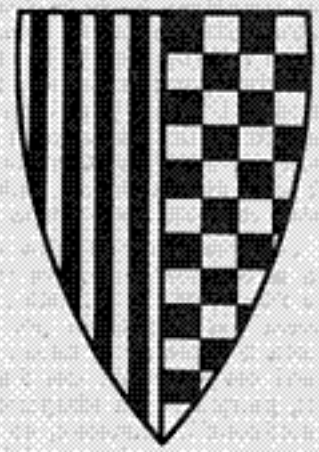

MARGARIDA DE PRADES I CECÍLIA D'URGELL

Tenim en la nostra història dues dones excepcionals, tan plenes de joventut com de bellesa, i que jugaren un important paper en el curs dels transcendents esdeveniments que tingueren lloc a la nostra terra en l'època que visqueren. Ens referim a Margarida de Prades i a Cecília d'Urgell.

La primera era filla del comte Pere de Prades, fou dama de la Cort de la reina Maria de Luna, l'esposa del comte-rei Martí l'Humà, i posseïa una cultura excepcional, comparable només a la seva extraordinària formosor. L'altra, Cecília, era la segona filla de Pere, comte d'Urgell, i germana de Jaume, el qui havia d'ésser el rei de la Confederació Catalano-aragonesa l'any 1410. Cecília posseïa també un gran talent i una singular beutat.

En morir a Sardenya, Martí el Jove, el 25 de juliol de 1409, i restar la Corona catalana sense successor, algunes personalitats del país, entre les quals figurava el papa Benet XIII, pogueren convèncer el rei de tornar a casar-se. Però «el rei Martí no era tan ignorant que no conegués la seva impotència»; «i estava tan pesat que del tot era inútil per al matrimoni» (Monfar II, pàg. 328).

Malgrat tot, el projecte de casament tirà endavant per provar si era, encara, possible de tenir un successor per ocupar el tron que restaria vacant a la seva mort.

De primer, sembla que la dona indicada per a ésser reina fou Cecília d'Urgell, perquè pel seu origen il·lustre, bellesa i dots espirituals la feien una candidata difícilment superable en tots els regnes. Però, finalment, no fou Cecília la segona esposa del rei Martí, sinó Margarida de Prades.

Per què Cecília no fou reina?

Sense voler menysprear els mèrits evidents de Margarida, alguns historiadors fan observar que la primera dona escollida fou Cecília d'Urgell. Fins i tot Soldevila comenta, en aquesta ocasió, que algú ha pogut veure en el canvi de núvies un desig «de no enfortir la influència del comte d'Urgell». En efecte, posat que era general el criteri segons el qual el matrimoni no donaria fruit, la posició de Jaume d'Urgell es veuria, amb el casament de la seva germana, considerablement més forta el dia que arribés a mancar el rei.

Al capdavant hauria estat, aquell fet, una circumstància favorable a la Corona, perquè en el cas que Jaume d'Urgell hagués succeït Martí l'Humà, com era de justícia, s'hauria vist aquell revestit d'un major prestigi en entrar a governar. El mateix Ferran Soldevila comenta: «L'interès públic exigia que, per al cas de no tenir fills d'aquell matrimoni, el presumpte i legítim hereu tingués la màxima puixança». (His. de Cat. XX, 3).

I Jaume d'Urgell l'hauria tinguda perquè, al mateix temps que el seu origen era legítimament provinent de la Casa comtal de Barcelona, el comtat d'Urgell li donava una influència particular, i els seus béns, la seva cultura, els dots de govern i la seva juvenesa feien d'ell un candidat idoni, complet, a la Corona dels nostres regnes. Ell hauria, a ben segur, inaugurat una nova i llarga etapa, grandiosa i gloriosa, de la història d'aquestes terres.

Per què Cecília no fou reina? Perquè la casa d'Urgell tenia enemics poderosos i, aquests, volien evitar que augmentessin els llaços, ja prou forts, que unien les cases d'Urgell i de Barcelona. El comte d'Urgell estava casat amb Isabel, germana del rei Martí i, ara, amb aquest casament de Cecília, el rei i el comte esdevindrien, naturalment, doblement cunyats, sense parlar de la influència positiva que hauria presentat la presència permanent de Cecília al palau i en l'esperit del monarca, ja vell i afeblit per xacres i malalties.

Però, qui eren els enemics del comte d'Urgell? Si el poble i gairebé tota la noblesa eren fervents partidaris del comte de Balaguer, hi havia també alts personatges que n'eren enemics acarnissats. En primer lloc, Violant de Bar, la reina vídua de Joan I; i després, el governador general de Catalunya Guerau Alemany de Cervelló, amb els seus amics, ben situats, Ferrer de Gualbes, Aranda, Desplà i Fiveller, així com també els seus cunyats els comtes de Pallars i d'Empúries.

Violant de Bar desitjava que fos rei el seu nét Lluís de Calàbria, i ens apareix els primers temps del problema de la successió com la més encesa adversària de Jaume d'Urgell. La seva situació d'ex-reina li donava una gran força política per a maniobrar, i el seu caràcter violent, juntament amb els odis i passions que la movien, feien d'aquella dona francesa un desenfrenat i irat instrument. Fou ella qui aturà, en morir Martí l'Humà, la successió natural a favor del comte d'Urgell. La violència de la seva ira era tradicional i la nostra noblesa no sabé frenar-la a temps. N'hi haurà prou de recordar que, a la mort del seu sogre Pere el Cerimoniós, la seva enemistat amb la vídua reial la portà a una increïble crueltat, que

consistí a lliurar la reina Sibil·la a la tortura i a fer degollar tots els seus amics i lleials servidors, cosa que donà motiu als naturals remoreigs del poble sobre les actituds tolerants de Joan i Martí.

El rei Joan I no gosà mai resistir els seus desigs. «La voluntat de Violant de Bar era omnímoda damunt el seu marit» (F. Soldevila, Hist. de Cat. XVIII. 1). Ja quan vingué per a casar-se, s'aturà a Avinyó per a preparar l'obediència dels regnes al cisma, cosa que aconseguí tot seguit del rei, a pesar de les insistents recomanacions que el duc de Girona havia rebut anys enrera del seu pare.

L'enemistat de Violant de Bar amb Sibil·la de Fortià datava de lluny. I Isabel, l'esposa de Jaume d'Urgell, era filla de Pere III i de Sibil·la. I el rei Martí, que coneixia perfectament tot això, hauria pogut evitar aquests maneigs si hagués nomenat successor el seu cosí i cunyat Jaume d'Urgell, com era lògic i evident.

La situació turbulent d'una Cort plena d'intrigues fou la causa que Cecília d'Urgell no fos reina; el primer acte de la tragèdia del nostre poble.

Margarida, fou sempre urgellista

Descartada Cecília, Margarida de Prades esdevingué lògicament la segona esposa del rei Martí. El casament tingué lloc a la residència reial de Bellesguard (prop de Pedralbes), el 17 de setembre de 1409. Els casà el papa Benet XIII i Vicent Ferrer digué la missa. Feia cinquanta-quatre dies que havia mort Martí el Jove.

Però el seu matrimoni havia de durar només vuit mesos perquè el rei morí al convent de Valldonzella el dia 31 de maig de 1410, la vigília de la legitimació del seu nét bastard Frederic.

Els motius de la mort del rei Martí obren un camí ample per a tota mena de conjectures. Dues foren les causes principals, segons sembla: haver menjat de l'ànec farcit d'afrodisíacs que li fou servit al convent per sopar el dia 29 de maig, i la pesta que sofria aquells dies Barcelona.

Per què els historiadors ens ofereixen dos motius que provocaren la mort del rei, quan amb un de sol n'hi hauria ben bé prou? No fa néixer, aquesta imprecisió, una primera sospita? Examinem de prop el text de Monfar: «...donaren per sopar al rei un ànec rostit (...), convençuts que aquell menjar havia de moure la impotència del rei (...) i fer-lo apte per a la generació; però a les primeres mossades es queixà de l'estómac i s'encengué una febre pestilent, que el segon dia, que era dissabte, morí. Atribuïren aquest mal a pestilència, perquè n'hi havia a Barcelona, i cada dia morien molts, i després de mort li sortiren per tot el cos certs senyals que donaren indicatiu d'haver mort d'ella; però la més certa i comuna opinió fou que morí de menjars i uncions que li donaven les dones sense consell dels metges, per a incitar-lo a l'acte de la generació» (II, pàg. 337).

Ens sembla que hi ha una contradicció en aquest relat, i el mateix historiador no s'acaba de decidir sobre quins motius foren els que provocaren la mort del rei. Al davant dels nostres ulls apareix un gran misteri, que és difícil de poder aclarir. Ens permetem, malgrat tot, de formular algunes preguntes naturals:

— Era, el convent de Valldonzella, el lloc més indicat per a preparar un sopar a base d'afrodisíacs? Per què escollir, en aquest cas, un moment semblant, quan el rei es trobava de viatge, fora de casa seva, i absort completament en la idea de fer legítim el seu nét? No trobaríem en un altre lloc les causes de la mort del rei Martí? No podríem pensar en un emmetzinament? No morí així, per ventura, l'avi del darrer compte, d'Urgell, als trenta anys, pel seu germà, el rei? No era, això, un fet corrent en aquells temps? Violant de Bar, d'ésser ella la responsable, hauria donat així un cop de gràcia.

Algú ens podrà objectar que l'abadessa de Valldonzella era Constança de Cabrera, la tia de la reina Margarida, i que aquest detall pot salvar el convent de tota sospita. Així ho sembla, però res no fa suposar, tampoc, que fos possible de resistir la força de Violant de Bar, sobretot si tenim en compte que, uns anys enrera, havia estat la reina poderosa. No tenim, val a dir-ho, les proves d'aquesta acció funesta i volem salvar Constança de Cabrera. No ocorre el mateix amb Violant de Bar, que mantenia aferrissadament la candidatura del seu nét Lluís, i si tenia un pla per a desarticlar la posició de Jaume d'Urgell (tal com veiérem realitzar després) i que per cert li sortí a la perfecció, no passava el mateix amb l'infant Frederic, que el dia 1 de juny havia d'ésser legítimat pel papa i, per tant, trobar directament obert el camí per a ésser rei. La jugada, no es podria negar, fóra mestra.

Si hagués estat la pesta el motiu de la mort del rei, els metges ens ho haurien deixat escrit. Quan tenim dades tan precises sobre la mort dels altres comtes-reis, ens sorprèn aquesta ambigüitat. Potser no se sabrà

mai, però és possible que l'abundància de documents d'aquella època que resten encara per a estudiar i catalogar, donin algun dia una notícia acceptable sobre aquest afer.

Es innegable que els sentiments de la segona esposa del rei Martí foren favorables a Jaume d'Urgell. De la mateixa edat que Cecília, durant la seva vida Margarida havia observat els lligams que unien les cases d'Urgell i Barcelona, havia presenciat la influència i el prestigi del comte Pere, gran personatge dels regnes i general en cap de l'exèrcit català-aragonès, i, potser per allunyar la seva mirada de l'agitació política, desitjava amb fervor que retornés a la pau amb el nou rei Jaume d'Urgell. Margarida era urgellista, com ho eren Bernat Metge, Guillem de Vailseca i la part sana de la noblesa, juntament amb tot el poble, tant català com aragonès, valencià, rossellonès i balear.

La reina Margarida era una bona aliada de la casa d'Urgell i comunicava a Balaguer totes les notícies que podien interessar-los. Ella rebia Pere Ferrer, doctor en lleis i ambaixador del comte d'Urgell, quan aquest passava per Barcelona per anar, durant l'interregne, al Parlament de Tortosa a defensar la causa del comte Jaume. Fou ella, sens dubte, qui advertí els habitants del Palau Formós de la sobtada malaltia del rei Martí, perquè veiem Margarida de Montferrat i la infanta Isabel prop del rei moribund i, tanmateix, és sorprenent que, caigut malalt el rei el dia 29 de maig al vespre, i mort el 31 abans de migdia, en un espai de temps tan breu, les dues dones haguessin tingut prou temps per a fer el llarg viatge que aleshores representava anar de Balaguer a Barcelona. Fàcilment podem imaginar-nos el neguit d'aquelles persones i, sobretot, l'esforç físic que representà de realitzar el trajecte, segurament sense dormir ni plànye's gaire.

Cecília, testimoni del darrer acte de la vida del comte d'Urgell

Després del setge de Balaguer (5 d'agost - 31 d'octubre de 1413) foren processats pel nou rei Ferran d'Antequera, el comte Jaume, la seva mare i la germana gran, Elionor. I tothom sap que el primer Trastàmara confiscà els béns de tota la família amb el desig evident de fer desaparèixer totalment la casa d'Urgell i fins el nom. I els representants de Catalunya no solament no s'oposaren a aquest desig del monarca foraster sinó que hi col·laboraren personalment.

El 6 de novembre de 1413, el nou rei escriví a la comtesa Margarida de Montferrat perquè es presentés a Lleida amb les filles Elionor i Cecília, per assistir al procés obert contra el comte Jaume, però si bé la mare i la germana gran foren també processades, Cecília i la infanta Isabel restaren allunyades de la repressió judicial.

Elionor i Cecília demanaren en va els béns heretats del comte Pere, llur pare, però l'Antequera es mostrà, en aquest respecte, sempre tan inflexible que aquelles dones, de sang reial, caigueren en una situació de misèria i es veieren obligades a demanar caritat. Hi han cartes de la infanta Isabel al nou rei en aquests mateixos termes.

Vicent Ferrer, l'agent cismàtic de Benet XIII d'Avinyó, el qui determinà l'elecció a Casp de Ferran d'Antequera, fou poc després el qui comunicà el papa el sobresseïment de l'obediència dels regnes al papa. Trist destí el de Benet XIII, sense dubte, però que ja no arreglava res en la situació dels regnes, que ell havia desbaratat.

En canvi no podem silenciar, aquí, una reflexió nascuda davant el paper jugat per Vicent Ferrer, i que resumirem en una sola pregunta: ¿com podem explicar-nos sense sorpresa que el valencià Vicent Ferrer, després de defensar estretament la causa de Benet XIII i d'ésser un poderós auxiliar i col·laborador del cisma francès, es trobi ara honorat per Roma fins al punt d'elevat-lo a la santedat?

Cecília, la germana petita del comte d'Urgell, casada amb Bernat de Cabrera, fou certament testimoni del darrer episodi de la vida del Dissortat. Ella demanà a la reina Maria, l'esposa d'Alfons IV (el qual residia a Nàpols), que permetés a un home de la seva confiança de visitar el seu germà, el comte Jaume, empresonat des de feia ben prop de vint anys i, actualment, al castell de Xàtiva, ciutat que havia pertangut al comtat d'Urgell.

Es tracta dels fets que precediren la mort del Dissortat. I la reina, probablement ignorant el projecte d'assassinat del comte, accedeix als precs de la seva parenta. La carta reial porta la data de 29 de maig de 1433, és a dir, tres dies abans de morir Jaume d'Urgell a les mans dels tres fills de Ferran: Joan, Pere i Enric.

L'existència d'aquesta carta i la seva data ens revelen prou clarament que Cecília havia recollit el rumor de l'amenaça que queia damunt el seu germà. Es la primera vegada que es parla d'una visita a l'il·lustre pres, i Cecília, en enviar a Xàtiva «un seu hom», intentava de posar-lo en guàrdia. Fins i tot potser ho aconseguí, perquè el dia primer de juny de 1433, quan els tres germans borreus es presentaren al castell per a executar llur propòsit, en anar el català a despertar el comte d'Urgell i demanar-li que es vestís perquè Joan, Pere i Enric l'esperaven, aquell exclamà: «Sóc mort!». Es una prova evident que Cecília de Cabrera, en un gran esforç, havia reeixit a comunicar al seu germà la terrible amenaça que pesava sobre d'ell.

Però tot fou inútil. Les forces adverses eren massa poderoses i la noblesa catalana prou pusil·lànime. Aquell 1 de juny de 1433 acabà de complir-se, definitivament, la reflexió pronunciada pel duc de Gandia el novembre de 1413, després del setge de Balaguer, i que té tota la força d'una solemne sentència: «Traït i mort és aquest regne».

Cloenda

Margarida de Prades i Cecília d'Urgell, dues dones brillants de l'època més atziaga de la nostra història, si bé no ens apareixen com uns personatges que podien decidir el curs dels esdeveniments, sí que tingueren prou relleu per figurar al primer pla de la política del seu temps i, sobretot, foren indubtablement dos testimonis directes d'aquell moment crucial com cap altre per a aquestes terres.

J. B. XURIGUERA